

**Автор: Рябовол Тетяна Анатоліївна, старший науковий співробітник
лабораторії психології дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології ім.
Г.С. Костюка.**

Анотація. Йдеться про недорозвиток функції прогнозу у підлітків, як чинника протиправної поведінки. Представлено короткий аналіз причин недорозвитку прогностичної функції у молодих людей, схильних порушувати закони суспільства.

Summary. It is a question of underdevelopment of functions of forecasting at teenagers as the factor of illegal behavior. A brief analysis of the causes of insufficient development of the prognostic function in young people prone to violating the laws of society is presented.

Недорозвиток прогностичної функції в системі детермінант протиправної поведінки підлітків.

Людина опиняється на порозі нового, самостійного життя, відчуває незвичний тягар відповідальності за кожний свій крок, хоче зрозуміти своє призначення, відчути: куди саме слід рухатися, що робити. Часто це стає причиною того, що молоді люди сприймають своє майбутнє в негативному світлі. Уявлення про час у юнацькому віці є доволі неоднорідними. Почуття незворотності часу часто межує з небажанням помічати його плинність, суб'єктивне відчуття віку може змінюватися, індивідуально-психологічні проблеми переплітаються з морально-філософськими. Причиною відхилень у розвитку прогностичної функції в цьому віці полягає ще й те, що саме в юнацтві фіксуються найнижча задоволеність смыслом життя, найгостріша невпевненість у собі, яка переживається, як тяжкий стан загальної невизначеності.

Підлітки, що вже порушили закон, мають психологічні травми та викривлення в особистісному розвитку, а протиправна поведінка є їх

наслідком. Адже саме неприйняття їх соціумом, байдужість до базових потреб у вкрай важливий для розвитку особистості період і призвели до вибору ними антисоціальної спрямованості та поведінки. Як правило, це діти, які в своєму житті стикалися з насильством, загрозою життю, нестерпним душевним болем, діти які потребують соціальної реабілітації.

На сьогодні нам відомо, що роботу з такими підлітками ускладнюють неврологічні порушення, що виникають в результаті психотравм та призводять до недорозвитку певних функцій когнітивної, емоційної та поведінкової сфер. У неповнолітніх, схильних до протиправної поведінки, часто спостерігається недорозвиток окремих мозкових структур та їх ушкоджений розвиток (ММД, СДУГ, порушення взаємодії між півкулями головного мозку і т.п.), який спричиняє порушення певних функцій сприймання, уваги, пам'яті, мислення [К. Л. Милютіна]. Попередні дослідження констатують, що у людей, яким важко адаптуватися до вимог соціуму, спостерігаються когнітивні спотворення [Б. М. Ткач], залишаються несформованими критичне та стратегічне мислення [К. Л. Милютіна]; спостерігається розмита ідентичність [А. М. Грись, Т. А. Рябовол], слабкий рівень довільності та саморегуляції [О. В. Максим], рефлексії та емпатії [Т. А. Рябовол], переважає зовнішній локус контролю [Д. В. Скрипник], мотивація до отримання задоволень без зусиль та асоціальна спрямованість [Л. А. Філоненко]. Усі вказані нами ознаки так чи інакше поєднанні з недорозвитком прогностичної функції та призводять до певного комплексу дезорієнтації підлітка у власному житті та в житті соціуму.

Людина з недорозвиненою функцією прогнозу дезорієнтована в часі та просторі, адже вона не уявляє результату своєї діяльності, не бачить до яких наслідків призведе та чи інша дія її або іншої людини, яку вона викличе реакцію, якщо мова йде про взаємодію. Такою людиною легко маніпулювати, досить часто, вона вчиняє правопорушення під впливом емоцій, діючи імпульсивно та необдуманно. Така людина ніби живе тільки «тут і тепер», це надає їй достатньо енергії, однак, проблема полягає в тому, що вона не знає,

куди спрямовувати всю цю енергію [3]. Вона не здатна до планування, стратегічного мислення і практично не керує своїм життям. За умови психотичної структури особистості, тобто недорозвитку моральних норм та цінностей [Н. Ю. Максимова], вона керується лише власним тимчасовим задоволенням, вигодою, не зважає на потреби інших, правила соціуму. Якщо ж структура особистості невротична, шкоди від неї суспільству менше. Однак вона також може скоювати правопорушення, або ж підтримувати інших у їх злочинній діяльності, реалізуючи свою потребу у прийнятті [А. Гольдштейн, Т. А. Рябовол].

Окрім нейрологічних порушень та психічних ушкоджень до недорозвитку функції прогнозу призводять: тривала фрустрація базових психологічних потреб дитини, нехтування ними, життя в замкненому просторі (інтернатні заклади, дитячі будинки, дизфункційні сім'ї), де потреби виживання дитини задовольняють дорослі, в той час, як дитина ізольована від діяльності, що вчить її піклуватися про себе та інших.

В дизфункційних сім'ях, проблема розвитку прогнозу, цілепокладання та осмисленості життя – сімейна проблема. За умови ж педагогічної занедбаності, в сім'ях алкоголіків або психічнохворих батьків, розумовим розвитком дитини не займається ніхто. Недорозвиток цієї функції у батьків, призводить до того, що дітям немає чого наслідувати в поведінці дорослих, та й самі дорослі не знають, що цю здатність варто розвивати у дітей, не знають для чого і як це робити. Недорозвиненою функція прогнозу виявляється і у дітей, які виховуються у на перший погляд, благополучних сім'ях, яких відбувається з викривленнями: в бік непослідовності вимог, а від так, покарань та нагород або гіперпротекції. На розвиток функції прогнозу впливають також сімейні традиції та сценарії, що традиційно повторюються з покоління в покоління, вбудовуються в генетичну пам'ять, формують ментальність. Попередні покоління жили в умовах воєн, та тоталітаризму, де тривале планування не мало сенсу, наступні – в умовах, коли все за них вирішувала держава, коли для виживання корисною ставала завчена

безпорадність. Сучасне покоління живе в нових реаліях, в часи таких стрімких суспільних змін, що набутий раніше життєвий досвід стає непотрібним баластом для молодших [3].

Підлітки взагалі схильні знецінювати досвід попередніх поколінь, що ж стосується соціальнодезадаптованих, вони через порушення у стосунках зі значимими дорослими ще більше нехтують їхніми досягненнями, порадами та повчаннями та відкидають позитивний досвід набутий старшими. У цьому віці вони демонструють своє прагнення до самостійності та страх і неготовність жити дорослим життям, що часто проявляється у конфліктах з іншими людьми, неадекватних поведінкових реакціях, імпульсивності вчинків, агресивних проявах і т.п. Підлітка характеризує не слабкість волі, а слабкість цілей. Аналізуючи кризу підліткового віку, Л. Божович наголошує на її неоднорідності з точки зору формування орієнтацій на майбутнє: підліток ставиться до завтрашнього дня з позиції сьогоднішнього, а юнак – до сьогоднішнього дня з позиції завтрашнього [1].

Підлітки з девіантною поведінкою часто мають спотворені уявлення про власну життєву перспективу, вони демонструють байдужість до майбутнього, вони і не думають, і не уявляють його. Такі підлітки живуть теперішнім, бажаючи отримати з нього максимум розваг та насолоди. Вони не мріють про професію, не будують планів на майбутнє. І в той же час відсутність розвиненої часової перспективи в підлітковому віці є причиною безнадійності та самотності. Результати досліджень спрямовані на вивчення причин самогубств підлітків, є тут доволі показовими [2]. Виявилось, що однією з них є невміння зрозуміти відносність часу: багато підлітків переживають «зараз» як «завжди», і якщо їм тепер з якихось причин погано, то вони думають, що погано їм буде завжди, довіку. Іноді, єдиним виходом з такої ситуації вони вважають самогубство. А психологи-консультанти, які працюють із наркозалежними, стверджують, що спільною їхньою особливістю також є відсутність мети, як часового орієнтиру в житті.

Аналіз викладок наукових праць показав, що існує необхідність вивчення прогнозування на рівні особистості. Результати такого дослідження дадуть можливість підвищити ефективність психокорекційного впливу на соціальнодезадаптованих підлітків, якщо буде більш досконало вивчено зв'язок здатності до прогнозу з іншими здатностями та властивостями особистості.

Література

1. Методи роботи з девіантами в умовах сучасного соціокультурного середовища: методичні рекомендації / Максимова Н.Ю., Грись А.М., [та ін.]; за ред. Н.Ю. Максимової. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 91 с.
2. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. – СПб.: Речь, 2003. - 352 с.
3. Рябовол Т. А. Вплив психологічної травми на розвиток функції прогнозу: Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том XI, Психологія особистості. Психологічна допомога особистості Вип. 15, Київ – 2017, С.450 – 458.